

Ilja LEMEŠKIN

Karloio universitetas, Praha

VOKIEČIŲ PIRKLIŲ KANČIOS DĖL „LINO MŪKOS“. NAUJAS POŽIŪRIS Į GR ŽODYNĖLIO SUDĖTĮ BEI GENEZĘ¹

German merchants' distress over "the torments of flax":

a new approach to the composition and genesis of *Gr* vocabulary

Anotacija. Viduramžių baltų leksikografiją, kuriai atstovauja vokiečių–prūsų kalbų Elbingo žodynas bei vadinamasis S. Grūnavo žodynėlis, prasminga tyrinėti per Hanzos kalbos politikos prizmę bei hanziškosios leksikografinės produkcijos, dvikalbės ir utilitarinės, kontekste. Pasirinktas tyrimo rakursas atskleidžia artimai giminingų žodynų sandaros panašumą. Ypač glaudus ryšys matyti tarp „Rusiškų knygų“ pasikalbėjimų ir leksikografinio kūrinio, įtraukto į S. Grūnavo „Prūsijos kroniką“. Straipsnyje yra siūloma konjektūra, kuri ištaiso šaltinio nurašymo klaidą. Dėl konjektūros leksikografinis darbas tampa skaidrus ir logiškas.

Raktažodžiai: prūsų kalba; Hanzos leksikografija; S. Grūnavo žodynėlis; leksikografinis šaltinis; „Prūsiška knyga“; pasikalbėjimai; konjektūra.

Abstract. It is reasonable to analyse the medieval Baltic lexicography represented by the Elbing German-Old Prussian vocabulary and the so-called S. Grunau's vocabulary through the prism of the Hanseatic language policy and in the context of the bilingual and utilitarian Hanseatic lexicographic production. The chosen angle of analysis reveals the similarity of the structure of the closely related vocabularies. A very close relationship can be seen between the conversations of *Russian Books* and the lexicographic work included in the *Prussian Chronicle* by S. Grunau. The article suggests a conjecture which corrects an error that emerged during the copying of the manuscript. Because of the conjecture the lexicographic work becomes transparent and logical.

Keywords: Old Prussian; Hanseatic lexicography; the lexicographic source used by S. Grunau; a small *Prussian Book*; conversations; conjecture.

¹ Šiame straipsnyje analizuojamas leksikografinis šaltinis, iki šiol tradiciškai vadina-
mas „S. Grūnavo žodynėliu“ (mes jį vadiname „Prūsiška knygele“), yra žinomas keliais
nuorašais: *GrG*, *GrA*, *GrC*, *GrF*, *GrH¹* ir *GrH²* (plačiau: Dini 2014, 331). Kokybišką
vertingiausio *GrG* nuorašo kopiją padarė ir ja mielai pasidalijo dr. Diego Ardoino. Be
šios svarios pagalbos straipsnis nebūtų parašytas. Tyrimą parėmė Karolio universiteto
projektas *Progres Q10: Jazyk v proměňách času, místa, kultury*.

Nedidelės apimties leksikografinis kūrinys, žymiai vėlesniais laikais įtrauktas į Simono Grūnavo *Preussische Chronik* (iki 1529–1530), yra tyrinėtinas per viduramžių Hanzos kalbinės politikos prizmę bei hanižiškosios leksikografinės produkcijos, dvikalbės ir utilitarinės, kontekste. Nurodytas tyrimo rakursas leidžia Naugardo faktorijoje atsiradusius „Rusiškų knygų“ (*Einn Russisch Buch; Ein Rusch Boeck*; acc. sg. *рускѣю книгѣю* – *rusche boeck*) nuorašus nuodugniai gretinti su vienodos paskirties Elbingo žodynu (Lemeškin 2018a; „Rusiškas knygas“ skirtingu laiku tyrinėjo: Baar 1885; Fałowski 1992; 1994; 1996; 1997; Gernentz 1986; Gernentz, Korol, Rösler 1988; Hammerich, Jakobson 1970; Hendriks, Schaeken 2008; Hendriks 2011; Jakobson, Schooneveld 1961 ir kt.). Kitas glaudus ryšys pastebimas tarp prekybinių vokiškų pasikalbėjimų ir S. Grūnavo panaudotos „Prūsiškos knygelės“, kurioje galima rekonstruoti (daugiausia teksto pabaigoje) vienuolika sakinių sudarymo schemų (Lemeškin 2018b). Tai yra tie atvejai, kur šalia gramatinio centro (veiksmažodžio) pateikiami ne visada suderinti (ne visada vykusiai suderinti²) papildiniai (plačiau: Lemeškin 2018a, 35–43; 2018b, 811–816):

1. *GrG* 28–29: *Beichten - Sunde / gerbeis - greki* (*greki* < galbūt acc. pl. galūnė *ръѣхи*) –³ **gerbais grėkans* ‘išpažink nuodėmes’;
2. *GrG* 38–39: *Bezalen - Saltz / plateys - Sali* (*Salī* < galbūt gen. sg. arba acc. pl. galūnė *соли*) – **plāteis sālin* ‘mokėk druską’;
3. *GrG* 82–83: *Arfch - kuffen / pijda - pomeleis* – **peizdan pa-mi-leis* ‘pasturgalį (*podex, cunnus*) man palaižyk’;
4. *GrA* 80–81: *nim - gefatter / ymays - comatter* (*поуметь куметпу*) – **imais kumatter* (r. sl. *къмотръ*) ‘imk [lot. *coī*] kūmą’;
5. *GrG* 89–90, *GrA* 83: *Habt Jr es nicht <-> Jch wils euch geben - Ein roter apffel / Ny thueri thu <-> Dam thoi - warmun wabelcke* – **ni turi tu – dam* (< 1 sg. fut. *дамъ*) *toi varmun vābelkans* ‘tu neturi ? – duosiu tau kirmėlių obuoliukus [lot. *gallas*]’;

² Yra nemaža tikimybė, jog „Prūsiškos knygelės“ sudarytojas, t. y. verslo reikalais į Naugardą dažnai keliaujantis vokiečių pirklys, mokėjo rusų kalbą ir rėmėsi tam tikru vokiečių–rusų arba rusų–vokiečių kalbų leksikografiniu šaltiniu. Tai lėmė galūnių painiojimą bei rusizmų (*dam* – verb. 1 sg. fut. *дамъ*; *fydit* – verb. 2 sg. praes. *соудитъ*; *ieft* – verb. 3 sg. praes. *естъ*) „praleidimą“ į prūsišką tekstą.

³ Po ilgo brūkšnio čia ir toliau pateikta rekonstruojama forma – kokia ji būtų, jeigu semantinį junginį sudarantys žodžiai būtų buvę gramatiškai tinkamai suderinti.

6. GrG 93–94: *Ein vogell - Wo Woltu hin / Pipelko - kayat thu* – **pipelkā k(v)ait-tu* ‘paukštės nori tu’;
7. GrG 95, GrA 86: *hut dich [Gott] / faydit [thi Dewes]* – **sudit* (< соудитъ) [*ti(n) deivas*] ‘(te)teisia [tave dievas]’;
8. GrG 100, GrA 91–92: *Wiltu nicht - [habit] / Ny koyto - [wijge]* – **Ni k(v)ai-tu vizgis* ‘nenori tu avižos’;
9. GrA 94–95: *flo - ein richter / kyrteis - tickers* – **kirtais tikran* ‘kirsk [susitariant] dešinę (ranką)’;
10. GrA 97–98: *zum irften - kom her / pirmas - eykete* – lie. **pirmas eiki ten*;
11. GrA 99–100: *er ift - ein dreck / ieft - gofen* – **jest* (< есть) *gozes* ‘(tai) yra šūdas’.

Tai, kad žodžiai liko nesuderinti, neturi jaudinti, kaip užrašymo metu tai nejaudino ir paties žodžių sąrašėlio sudarytojo. Pradedantis Hanzos *sprakele-rere* panašius raštelius kūrė sau dėl banalaus susišnekėjimo poreikio. Į gramatinį taisyklingumą tada nebuvo kreipiama jokio dėmesio. Kalbinės informacijos rinkimas vyko primityviai: jaunas vokietukas (iš dalies orientuodamasis į gimtosios kalbos linksniavimą) teiravosi, kaip prūsiškai skambės tarinys ir šis ar kitas kintantis papildinys (nom. pavidalo). Informantas, prūsas arba „patyręs“ vokietis, tuos pageidaujamus gabalus (t. y. sintagminių santykių komponentus) mechaniškai ir iš eilės vertė: ‘paukštis’ – ‘tu nori’, ‘mokėk’ – ‘druska’, ‘tu nenori’ – ‘aviža’ ir pan. Gramatiškai neužbaigtų sakinių identifikavimas bei jų vertikalusis skaitymas turi remtis formaliuoju kriterijumi: turime ieškoti skirtingų nuosakų asmenuojamųjų veiksmažodžių, kurie šaltinyje pateikiami šalia daiktavardžių. Tai yra visos šios pozicijos: GrG 28–29, GrG 38–39, GrG 82–83, GrG 86–87, GrG 89–92, GrG 93–94, GrG 100 (GrA 91)–GrA 92, GrA 94–95, GrA 97–98 ir GrA 99–100. Matome, kad daugiausia tokių porų pasitaiko leksikografinio kūrinių pabaigoje (GrG 82–100, GrA 76–98), kurią kaip tik ir atitinka pasikalbėjimai.

Čia pat priklauso leksikos ištekliai, kurie palengvindavo komunikaciją su šauniaisiais prekybos partneriais ir įvairiais prūsų sukčiais: *Hure / Manga* ‘kekšė’ (GrG 88), *Ein gut man / Dirfos gintos* ‘šaunus žmogus’ (GrG 97), *Ein huren kindt / Mangos Sones* ‘kekšės sūnus’ (GrG 98), *Ein schalck / Maiters* ‘šelmis’ (GrG 99). Pažymėtina, kad šie potencialieji kreipiniai yra pateikiami šalia *Nim gefatter / Jmants*⁴ *Comatter* ‘imk [lot. *coī*] kūmą’ (GrG 86–88), *hut dich [Gott] / faydit [thi Dewes]* ‘(te)teisia [tave dievas]’ (GrA 86, GrG 95) ir *Gehe furt / Sanday* ‘sudie’ (GrG 96). Taigi potencialių sintagminių santykių atžvilgiu įmanoma rekonstruoti dar šias poras:

⁴ GrG forma *Jmants* taisytina į *Jmais*, plg. GrA 92 *ymays*.

1. *GrG* 86–88: *Nim - gefatter - Hure / Jmants - Comatter - Manga* ‘imk [lot. *coi*] kūmą, kekše’;
2. *GrG* 96–97: *Gehe furt - Ein gut man / Sanday - Dirfos gintos* ‘Sudie, šaunus žmogau’;
3. *GrG* 95, *GrG* 98: *Behut dich Gott - Ein huren kindt / Jaydit⁵ [thi Dewes] - Mangos Sones* ‘(Te)teisia [tave dievas], kekšės sūnau’;
4. *GrG* 95, *GrG* 99: *Behut dich Gott - Ein fchalck / Jaydit [thi Dewes] - Maiters* ‘(Te)teisia [tave dievas], šelmi’.

Nurodyta *GrG* ir *GrA* veiksmažodžių ir vardažodžių sekvencija, kuri tekstui suteikia turgavietės šnekos koloritą, vargu ar gali būti atsitiktinė. Tuo lengva įsitikinti. Daiktavardžius užtenka pastumti viena pozicija į viršų arba žemyn. Tuomet nurodyta semantinių ryšių sancaupa akimirksniu prapuls. Po tokio eksperimento gausime semantiškai nesuderintų ir iš principo nesuderinamų leksemų rinkinį: ‘išpažink’ – ‘druska’, ‘mokėk’ – ‘pasturgalis’, ‘palaižyk man’ – ‘kūma’ ir t. t. Ne visai įprastas žodynėlio apiforminimas, kuris greta esančius ir iš pirmo žvilgsnio nesusijusius leksikografinius straipsnius verčia skaityti vertikaliai, turėtų (nors ir nebūtinai) tokį kodikologinį pagrindimą: dėl rašomosios medžiagos brangumo bei jos taupymo suskaidytų sakinių dalis ant pergamento buvo užrašyta tankiai viena eilute; vėlesniais, „popieriniais“ laikais atsirado tvarkingi žodynėlio stulpeliai, kurie pažeidė pirminę linearinę žodžių pateikimo seką.

Į *Preussische Chronik* įtrauktas leksikografinis intarpas turi nomenklatoriaus požymių, nes sąvokų žodyne aiškiai dominuoja daiktavardžiai, prie kurių „derinami“ vos keli būdvardžiai (pvz., *labbis Sur*⁶ ‘geras sūris’ / *Ancte* ‘sviestas’ – *GrG* 59–60...). Asmenuojamųjų veiksmažodžių formų, kaip jau buvo pastebėta, pasitaiko pozicijoje (*GrG* 80, 83, 89–90, 94–95, 100; *GrA* 94, 98–99), kurią atitinka pasikalbėjimai, t. y. „Prūsiskosios knygelės“ pabaigoje. Vienintelę išimtį, mums labai įdomią ir svarbią, sudaro penki veiksmažodžiai⁷, kuriuos randame leksikografinio kūrinėlio viduryje po teminio bloko

⁵ Žodis nurodytas pagal *GrA* 86. Lytis *Warbo* (*GrG* 95) atsirado dėl diplografijos: prieš dvi eilutes yra pateiktas žodžių junginys *Warmes Wobelke*. Dėl inercinio pakartojimo įsivėlusį klaidą nulėmė tų pačių pradinių raidžių *War-* perteikimą, tačiau baigmuo-*bo* laikytinas originalo forma. Galima rekonstruoti *GrG* protografe buvusį žodžių junginį **saydit boh* (/ *boch* / *bog*) (= *СОУДИТЪ БОГЪ*).

⁶ Galūnės trūksta gal dėl rusų kalbos įtakos: *СЫРЪ*.

⁷ Kalbos dalių „tematizavimas“, t. y. būdvardžių, prieviksnių, antroponimų ir pan.

„Bažnyčia“: *Schlaffen* / *Moicte* ‘miegoti’, *Trincken* / *Pogeis* ‘gerk’, *Effen* / *wolgeit* ‘valgykite’, *Speien* / *wimbmis* ‘vemk’, *Bezalen* / *plateis* ‘mokėk’ (*GrG* 34–38). Į teminį lauką „Bažnyčia“, prie kurio šliejasi nurodyti veiksmažodžiai ir kuriame išimties tvarka taip pat figūruoja viena liepiamosios nuosakos forma, verta pažvelgti iš arčiau.

Nuo visų kitų teminių blokų „Bažnyčia“ skiriasi formaliai: skyrių pradeda imperat. 2 a. sg. pr. *gerbeis* ‘kalbėk, išpažink’ (*GrG* 28). Toliau eina trys substantyvai, kurių semantinė sąsaja su veiksmažodžiu nekelia nė mažiausių dvejonių: *Sunde* / *greki* ‘nuodėmes’, *kirche* / *kirko* ‘bažnyčia’, *Paftenick* / *paftenick* ‘pasninkas’ (*GrG* 29–31). Tarp greta esančių liepiamosios nuosakos *gerbeis* ir daiktavardžio *greki* pastebimas potencialus sintagminis santykis: **gerbais grėkans* ‘išpažink nuodėmes’. Semantinis asociacinis ryšys žodį *paftenick* savo ruožtu jungia su daiktavardžiu *kekits*, nes žirniai yra tradicinis pasninkų valgis. Teminę skiltį užbaigia žodis *Weg* / *peentis*, kurį aptariamojo semantinio lauko ribose (ypač po *paftenick* ir *kekits*) prasminga interpretuoti kaip ‘procesija, [Kryžiaus] kelias’ (prasl. **pǫtv* ‘kelias’, s. sl. *пѣть* ‘t.p.’, plg. č. *pout* ‘procesija, bažnytinė eisena’, sen. č. *pút* ‘t.p.’, le. *pać* ‘t.p.’ ir t. t.). Pr. *peentis* galėjo reikšti ‘einamas kelias, takas; ėjimas, eisena’; priešprieša ‘kelias, kuriuo einama’ <-> ‘kelias, kuriuo važiuojama’ paliudyta vokiečių–rusų žodynuose: *дорога* – *fahrwech*, *пѣ*^T – *foettwech* (*Fenne* 60.16–60.17⁸).

Po „Bažnyčios“ skilties eina penki anksčiau minėti veiksmažodžiai, iš kurių paskutinis sudaro semantinę koreliaciją (kaip ir skilties „Bažnyčia“ pradžioje) su toliau einančiu daiktavardžiu *Sali* ‘druska’. Dar toliau pateikta visai neįprasta (vienintelė tokio pobūdžio) substantyvų grupė, kurioje nepavyko rasti pamatinės sąvokos ir žodžius vienijančios temos:

užrašymas vienoje vietoje, yra paliudytas Hanzos rusų–vokiečių žodynuose. Plg. spalvinius būdvardžius Elbingo žodyne: *EŽ* 459–468.

⁸ T. Fennės nuorašą nuo 1961 m. tęstiniu būdu leido ir tyrinėjo L. L. Hammerichas, R. Jakobsonas, A. H. van den Baaras ir H. J. Gernentzas (Jakobson, Schooneveld 1961; Hammerich, Jakobson 1970; Baar 1885; Gernentz 1986). Neseniai rankraštį iš naujo iššifavo P. Hendriksas ir J. Schaekenas: <http://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/17831>. Paminklas įtrauktas į duomenų bazę *Titus*: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/slav/aruss/fenne/fenne.htm>.

GrG 28–45 fragmentas:

<i>Beichten</i>	<i>gerbeis</i>	‘kalbėk, išpažink’ (GrG 28),
<i>Sunde</i>	<i>greki</i>	‘nuodėmės’ (GrG 29),
<i>kirche</i>	<i>kirko</i>	‘bažnyčia’ (GrG 30),
<i>Fasten</i>	<i>paftenick</i>	‘pasninkas’ (GrG 31),
<i>Erbeis</i>	<i>kekits</i>	‘žirnis’ (GrG 32),
<i>Weg</i>	<i>peentis</i>	‘procesija, [Kryžiaus] kelias’ (GrG 33),
<i>Schlaffen</i>	<i>Moicte</i>	‘miegoti’ (GrG 34),
<i>Trincken</i>	<i>Pogeis</i>	‘gerk’ (GrG 35),
<i>Effen</i>	<i>wolgeit</i>	‘valgykite’ arba ‘valgyk’ ⁹ (GrG 36),
<i>Speien</i>	<i>wimbmis</i>	‘vemk’ (GrG 37),
<i>Bezalen</i>	<i>plateis</i>	‘mokėk’ (GrG 38),
<i>Saltz</i>	<i>Sali</i>	‘druską’ (GrG 39),
<i>Hutt</i>	<i>kelmo</i>	‘kepurė’ (GrG 40),
<i>Hun</i>	<i>gerte</i>	‘gaidys’ (GrG 41),
<i>wagen</i>	<i>Abbas</i>	‘vežimas’ (GrG 42),
<i>kanne</i>	<i>kragge</i>	‘ąsotis’ (GrG 43),
<i>Schne</i>	<i>fchneko</i>	‘sniegas’ (GrG 44),
<i>Saw</i>	<i>Skaura</i>	‘kiaulė’ (GrG 45).

Kitų teminių blokų atpažinimas bei jų segmentavimas davė tokį rezultatą:

Žodynėlis	
Anas ir šis pasaulis, miestas vs. kaimas	<i>Gott / Dewes</i> ‘dievas’ (GrG 1), <i>Engel / Angol</i> ‘angelas’ (GrG 2), <i>Stadt / Maifta</i> ‘miestas’ (GrG 3), <i>Menfch / Ludis</i> ‘žmogus’ (GrG 4), <i>Dorff / kayme</i> ‘kaimas’ (GrG 5), <i>Pferdt / kampnit</i> ‘arklys’ (GrG 6), <i>Kue / klint</i> ‘karvė’ (GrG 7), <i>Hundt / Songos</i> ‘šuo’ (GrG 8), <i>Herre / Rickies</i> ‘ponas’ (GrG 9),

⁹ Raidė <s> žodžio galo pozicijoje kartais buvo skaitoma klaidingai – kaip <t> raidė, todėl protografe galėjo figūruoti lytis **wolgeis* ‘valgyk’ (tokia šaltinyje dominuojanti gramatinė forma nurodyta prieš lytį *wolgeit* ir po jos).

<i>Žodynėlis</i>	
Maistas	<i>waffer / Wunda</i> ‘vanduo’ (GrG 10), <i>Bier / Pewo</i> ‘alus’ (GrG 11), <i>korn / Roggis</i> ‘rugys’ (GrG 12), <i>Weiffje / gaide</i> ‘kvietys’ (GrG 13), <i>Gerfte / Maije</i> ‘miežis’ (GrG 14), <i>Fleifch / Meinje</i> ‘mėsa’ (GrG 15), <i>Brot / geitke</i> ‘duona’ (GrG 16),
Orai	<i>Treuge / faufon – Holtz / Malko</i> ‘sausas’-‘malkos’ (GrG 17–18), <i>Windt / widre</i> ‘vėjas’ (GrG 19),
Žmogaus kūnas	<i>Heupt / gaulko</i> ‘galva’ (GrG 20), <i>handt / rancko</i> ‘ranka’ (GrG 21), <i>Bine / Noye</i> ‘koja’ (GrG 22)
Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas (žr. dar GrG 70–76, 81)	<i>Rock / Wiftna</i> ‘švarkas’ (GrG 23), <i>Hembde / Norte</i> ‘marškiniai’ (GrG 24), <i>Licht / lickte</i> ‘žvakė’, resp. ‘dagtis’ (GrG 25), <i>Haus / botte</i> ‘namas’ (GrG 26), <i>Sack / faika</i> ‘maišas’ (GrG 27),
Bažnyčia	<i>Beichten / gerbeis</i> ‘kalbėk, išpažink’ (GrG 28), <i>Sunde / greki</i> ‘nuodėmės’ (GrG 29), <i>kirche / kirko</i> ‘bažnyčia’ (GrG 30), <i>Faften / Paftenick</i> ‘pasninkas’ (GrG 31), <i>Erbeis / kekits</i> ‘žirnis’ (GrG 32), <i>Weg / peentis</i> ‘procesija, kelias’ (GrG 33),
Veiksmazodžiai	<i>Schlaffen / Moicte</i> ‘miegoti’ (GrG 34), <i>Trincken / Pogeis</i> ‘gerk’ (GrG 35), <i>Effen / wolgeit</i> ‘valgykite’ arba ‘valgyk’ (GrG 36), <i>Speien / wimbmis</i> ‘vemk’ (GrG 37), <i>Bezalen / plateis – Saltz / Sali</i> ‘mokėk’-‘druska’ (GrG 38–39),
?	<i>Hutt / kelmo</i> ‘kepurė’ (GrG 40), <i>Hun / gerte</i> ‘gaidys’ (GrG 41), <i>wagen / Abbas</i> ‘vežimas’ (GrG 42), <i>kane / kragge</i> ‘ąsotis’ (GrG 43), <i>Schne / fchneko</i> ‘sniegas’ (GrG 44), <i>Saw / Skaura</i> ‘kiaulė’ (GrG 45),
Orai	<i>Regen / Soye</i> ‘lietus’ (GrG 46), <i>kalt / Salta</i> ‘šalta’ (GrG 47), <i>Gros / Debica</i> ‘didelis’ (GrG 48), <i>klein / Licuti</i> ‘mažas’ (GrG 49),

Žodynėlis	
Šeima	<i>Fraw / Gema</i> ‘moteris’ (GrG 50), <i>Ein edle / Supana</i> ‘ponia’ (GrG 51), <i>Jungfer / Merga</i> ‘merga’ (GrG 52), <i>Kindt / maltnicka</i> ‘vaikas’ (GrG 53), <i>tochter / Docki</i> ‘duktė’ (GrG 54), <i>mutter / muthi</i> ‘motina’ (GrG 55), <i>Vater / thaus</i> ‘tėvas’ (GrG 56),
Laikas	<i>Jar / metthe</i> ‘metai’ (GrG 57), <i>nacht / nackt</i> ‘naktis’ (GrG 58),
Karčema arba maistas	<i>gutt / labbis – kefe / Sur</i> ‘geras’-‘sūris’ (GrG 59–60), <i>potter / Ancte</i> ‘sviestas’ (GrG 61), <i>meffer / keilo</i> ‘peilis’ (GrG 62),
Ūkis ir žemės darbai	<i>Monch / mynkus</i> ¹⁰ ‘šiene laikomas nokstantis vaisius’ (GrG 63), <i>hew / kraife</i> ‘šienas’ (GrG 64), <i>ftro / Salme</i> ‘šiaudai’ (GrG 65), <i>hanffaet / gnabfem</i> ‘kanapės sėkla’ (GrG 66), <i>Eyer / paute</i> ‘kiaušinis’ (GrG 67), <i>Felt / lncka</i> ‘laukas’ (GrG 68), <i>fcheune / fkuna</i> ‘daržinė’ (GrG 69),
Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas	<i>Hecht / lyda</i> ‘linų šukuotis’ (GrG 70), <i>Peil / bila</i> ‘įrankis galvenoms nukirsti’ (GrG 71), <i>flachs / lino</i> ‘linai’ (GrG 72), <i>leimat / ...</i> ‘linų drobė’ (GrG 73), <i>... / mofla</i> ‘linų klėjai’ (GrG 73), <i>hanf / Caneips</i> ‘kanapė’ (GrG 74), <i>Nolde / augle</i> ‘adata’ (GrG 75), <i>zwirn / fchuto</i> ‘suktinis siūlas’ (GrG 76),
Karčema	<i>krug / kreitzno</i> ‘smuklė’ (GrG 77), <i>glas / gaffo</i> ‘stiklas’ (GrG 78), <i>knecht / Woikello</i> ‘jaunas patarnautojas’ (GrG 79), <i>Marck / kalte</i> ‘markė’ (GrG 80),
Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas	<i>Schue / korpe</i> ‘korpėja, lino plaušai’ (GrG 81),

¹⁰ Vertinys iš vokiečių kalbos. Plg. dialektizmą: „*Mönch*, in Fulda, obst das die kinder im heu verstecken“ (DWB 12, 2491).

Pasikalbėjimai	
keiksm.	<i>Arfch kuffen / pifda pomeleis</i> (GrG 82–83),
žodyno papildymai	<i>gebott / lapinna</i> ‘liepė’ (GrG 84), <i>tagk / Deigen</i> ‘diena’ (GrG 85),
keiksm.	<i>Nim gefatter / Jmants Comatter</i> (GrG 86–87),
keiksm.	<i>Hure / Manga</i> ‘kekšė’ (GrG 88),
prekybos situacija	<i>Habt Jr es nicht <-> Jch wils euch geben Ein roter apffel / Ny thureri thu <-> Dam thoi Warmes Wobelcke</i> ‘tu neturi? – duosiu tau kirmėlių uoboliukus [galus]’ (GrG 89–91),
prekybos situacija	<i>Ein vogell Wo Woltu hin / Pipelko kayat thu</i> ‘paukštės nori tu’ (GrG 92–93),
prekybos situacija	<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> ‘(te)teisia [tave dievas]’ (GrG 94),
prekybos situacija	<i>Gehe furt Ein gut man / Sanday Dirfos gintos</i> ‘Sudie, šaunus žmogau’ (GrG 95–96),
prekybos situacija	[<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> , žr. GrG 94] => <i>Mangos Sones</i> ‘[(Te)teisia [tave dievas],] kekšės sūnau’ (GrG 97),
prekybos situacija	[<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> , žr. GrG 94] => <i>Maiters</i> ‘[(Te)teisia [tave dievas],] šelmi’ (GrG 98),
prekybos situacija	<i>Wiltu nicht [habit] / Ny koyto [wifge]</i> ‘nenori tu avižos’ (GrG 99; GrA 91–92).

Nuodugnesnė leksikografinio šaltinio analizė leidžia suabejoti stereotipiniu Vytauto Mažiulio teiginiu, neva „žodžiai *Gr* žodynėlyje sudėlioti be kokios griežtesnės tvarkos“ (Mažiulis 1966, 33). Tvarka (paremta daugiau ar mažiau laisvos semantinės asociacinės atrankos principu) čia be jokios abejonės yra, nors, aišku, ji neprilygsta Elbingo žodynui, kur homogeniniai skyriai yra žymiai žodingesni. Šią subtilią tvarką galėtume iliustruoti teksto atkarpa GrG 70–76, GrG 81 ir GrG 23–27, kuri iš pirmo žvilgsnio gali daryti tarpusavyje visai nesusijusių ir dėl to atsitiktinai kartu sudėtų leksemų įspūdį.

Subst. *Hecht / lyda* (GrG 70) – neatsižvelgus į sąvokų žodyno mikrokontekstą, iš pirmo žvilgsnio gali suponuoti paprastą zoonimą, tačiau šioje pozicijoje mes, ko gero, turime darbo įrankį – šukuotį, naudojamą linų galvutėms nuimti prieš juos pamerkiant. Vok. *Hechel* ‘linų šukuotis’ yra priesaginis (vok. *-ilō* – darbo įrankiui žymėti) vedinys, turintis tą pačią šaknį kaip ir artimai giminingas subst. *Hecht*, mat linų apdirbimo įrankiui ir lydekai būdingi aštrūs ir ilgi dantys. „Lino mūkos“ prizme, konkrečiai kapojimo,

„šukavimo dalgiu“ stadijos kontekste, reikia suvokti ir iš eilės kitą leksemą *Peil / bila* (GrG 71), kuri pozicijoje prieš leksemą *flachs / lino* ‘linai’ (GrG 72) reiškia ne ‘kirvi’ (parinktas atitikmuo *Peil*, o ne *Axt!*), bet ‘į kirvi panašų įrankį, skirtą lauko darbams’ (= *Wiesenbeil*), t. y. plačių ašmenų prietaisą linų galvenoms nukirsti (plg. lie. *bylė*). Lino mirkymo bei mynimo procese, kai pašalinus stiebą sutvirtinantį pektiną galima atskirti spalius, gerai suvoktinas tolimesnis daiktavardis *mofla* ‘klijai’ (GrG 73) (pr. **smolā* < lenk. *smola* – Kregždys 2018, 141–143). Taip pat būtina turėti omenyje, kad iš verdamų linų sėklų (linų aliejaus) tuomet buvo gaminami klijai. Linų klijų, kurie ypač tinkami klijuoti medienai, nesunku įsigyti ir mūsų laikais, dėl to klijai lino skiltyje figūruoja visiškai pagrįstai. Rimtų klausimų kelia ne subst. pr. *mofla* ‘klijai’, bet jo tariamasis vokiškas atitikmuo *leimat* (GrG 73). Dėl klaidingo ir sekundarinio GrF nuorašo, kur žodis *mofla* verčiamas į vok. *Leimet* ir į lot. *Viscus* (GrF 86: *Leimet*, *Viscus*), lytis *leimat* buvo automatiškai suvokta kaip ‘klijai’ (t. y. sutapatinta su *Leim*, nors s. v. a. *lîm*, s. saksų, v. v. ž. *lîm*, pvz.: κλεῖ - *lÿm*, *Fenne* 123.16), tačiau turime pagrindą ją skaityti kaip *leinwand* (*leimat* = *leinwand* – DWB 12, 698)¹¹. Atrodo, kad čia bus įsivėlęs banalus apsirikimas: nurašęs vienos eilutės pradžią, t. y. vokiško registro *leimat* ‘linų drobė’, perrašytojas peršoko į kitos eilutės prūsišką atitikmenį *mofla* ‘sakai, klijai’ (arba atvirkščiai, jeigu nurašomas protografas buvo prūsų–vokiečių). Lino bei kanapės temą toliau plėtoja leksemos: *hanf / Caneips* ‘kanapė’ (GrG 74), *Nolde / aogle* ‘adata’ (GrG 75), *zwirn / schuto* ‘siūlas’ (GrG 76).

Tam pačiam semantikos laukui, mūsų manymu, atstovauja ir žodis *Schue / korpe* ‘korpėja, lino plaušai’ (GrG 81), kuris nepaisant skirtingo šaknies vokalizmo buvo kildinamas iš pr. **kurpē* ‘kurpė’ (PEŽ 2, 310–313). Vok. lytis *Schue* yra skaitytina kaip *Scheue*, t. y. *Schëve* ‘Splitter, die heim Brechen und Hecheln des Flachses abfallen’ (žr. Gernentz 1986, 201; *Fenne* 117.19: *коѣьки scheue*); plg. lie. *kòrpoti* ‘kirsti, kapoti; mušti’, vok.–ž. *Carpie*, lot. *linteum carptum* ir t. t. Tarp GrG 70–76 ir GrG 81 identifikuojame semantinių keturių leksemų intarpą (*krug / kreitzno* ‘smuklė’ (GrG 77), *glas / gaffo* ‘stiklas’ (GrG 78), *knecht / Woikello* ‘bernas’ (GrG 79), *Marck / kalte* ‘markė’ (GrG 80)), kurį pagal turinį būtų prasminga sieti su „Karčemos“ skiltimi, t. y. su GrG 59–62.

¹¹ B. Gliwa lytį *lemmat* taiso į **leinsat* ‘linų sėmenys’, o pr. *mosla* sieja su le. *masło* ‘aliejus’ (Gliwa 2009, 379–380).

Tolesnei originalo rekonstrukcijai parankus gretinimas su „Rusiškomis knygomis“. T. Fennės nuorašė skyriaus *Van linen wande* sudėtyje figūruoja leksema **рѡдѣнѣ**, kuri į vok. kalbą verčiama kaip *sack louwendt* ‘lininis maišas’ (Gernentz 1986, 197; Fenne 126.16). Turimas omenyje grubesnis maišinis audeklas (r. *мешковина*), t. y. prastesnės kokybės (reto audimo) drobė, iš kurios gamindavo maišus, kasdieniškus grubesnius drabužius ir pan. Pažymėtina, kad *Gr* subst. *Sack / faika* ‘maišas’ (*GrG* 27) kartu su kitais artimos semantikos žodžiais stovi prieš pat teminį skyrių „Bažnyčia“ (!). Teminiam blokui „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“ čia (t. y. prepoziciškai *GrG* 70–76, 81 atžvilgiu) atstovauja leksemos:

Rock / Wjftna ‘švarkas’ (*GrG* 23),
Hembde / Norte ‘marškiniai’ (*GrG* 24),
Licht / lickte ‘žvakė’ (*GrG* 25),
Haus / botte ‘butas, namas’ (*GrG* 26),
Sack / faika ‘maišas’ (*GrG* 27),

GrG 23–24 ir 27 žymi konkrečius siuvimo gaminius. *GrG* 25–26 galėtų žymėti, nors ir mažiau tikėtina, audimo bei verpimo aplinkybes, nes toks darbas paprastai buvo atliekamas su žibintu namie. Pirmenybę mes teiktume kitam aiškinimui. Žodžiai *Licht / lickte* ‘žvakė’ (*GrG* 25) ir *Haus / botte* ‘namas’ (*GrG* 26) aptariamąjo skyriaus ribose galėjo būti naudingi, norint nusakyti ieškomą / perkamą prekę, mat skirtingo skersmens ir įvairios paskirties žvakėms („naminėms“ ar „bažnytinėms“) reikėjo skirtingo storumo bei tankumo šerdelių, kurios buvo gaminamos taip pat iš atliekų, t. y. plaušų. Tuometinis pirklys turėjo žinoti, kaip pavadinti dagtį (žodis *zwirn / schuto* ‘siūlas’ – *GrG* 76), turėjo mokėti paaiškinti, kad ieškomas / perkamas siūlas turi būti skirtas / tinkamas namų (buities poreikiams) žvakėms.

Sujungus fragmentus *GrG* 70–76, *GrG* 81 ir *GrG* 23–27, išvelgtume nuosekliai realizuojamą ir visai logiškai plėtojamą semantinį prasminį bloką: a) skyrius prasideda nuo lino ir kanapės „šukavimo“ ir „kirpimo“ įrankių → b) po vienu „sakų“ reguliuojamo pašalinimo atsiranda tam tikros pakulos ir drobės¹², o iš kitų verdami linų klijai → c) kanapinis siūlas tinkamas siuvimui adata → d) o iš „atliekų“, t. y. grubesnių plaušų, tinka gaminti dagčius,

¹² Nuo mirkymo procese paliktų lino „sakų“ (pektino), tiesiogiai priklausė pakulų, atitinkamai ir drobės, minkštumas, lankstumas, t. y. audeklo kokybė.

maišus ir kai kuriuos drabužius. Taigi po laukų darbų skyriaus (*GrG* 64–69) logiškai pereinama prie verpimo žaliavos ruošimo, o toliau ir prie skirtingų gaminių:

- GrG* 64–69 („Ūkis ir žemės darbai“)
- ↓
- Hecht* / *lyda* ‘linų šukuotis’ (*GrG* 70),
- a) *Peil* / *bila* ‘įrankis galvenoms nukirsti’ (*GrG* 71),
flachs / *lino* ‘linai’ (*GrG* 72),
- ↓
- b) *leimat* / ... ‘linų drobė’ (*GrG* 73),
... / *moſla* ‘lino klėjai, sakai’ (*GrG* 73),
- ↓
- c) *hanf* / *Caneips* ‘kanapė’ (*GrG* 74),
Nolde / *augle* ‘adada’ (*GrG* 75),
zwirn / *fchuto* ‘siūlas’ (*GrG* 76),
- ↓
- d) *Schue* / *korpe* ‘lino plaušai, korpėja’ (*GrG* 81),
Rock / *Wjftna* ‘švarkas’ (*GrG* 23),
Hembde / *Norte* ‘marškiniai’ (*GrG* 24),
Licht / *lickte* ‘žvakė’ (*GrG* 25),
Haus / *botte* ‘butas, namas’ (*GrG* 26),
Sack / *ſaika* ‘maišas’ (*GrG* 27).

Taigi bendra, t. y. *GrG*, *GrA*, *GrF* būdinga, nurašymo klaida, kai į vieną eilutę buvo suspausti du originale buvę žodyno straipsniai (*leimat* ‘linų drobė’ / *moſla* ‘klėjai’ – *GrG* 73), rodo, kad mūsų laikus pasiekę nuorašai padaryti iš tarpinio protografo, kuriame jau buvo nukrypimų nuo originalo. Ilgas rankraštinis leksikografinio šaltinio gyvavimas turėjo lemti ir struktūrinius pakitimus. Pažymėtina, kad semantinė grupė ‘švarkas’, ‘marškiniai’, ‘žvakė’, ‘butas, namas’, ‘maišas’ yra pateikta rankraščio viduryje (*GrG* 23–27), tuo tarpu sąvoka *korpe*, laikytina pamatine leksema (*GrG* 23–27 atžvilgiu), eina leksikografinio šaltinio pabaigoje (*GrG* 81). Tokią tvarką reikia laikyti nenormalia, t. y. sugadinta.

Vis dėlto nereikia manyti, kad originalas buvo nepriekaištingai sustyguotas pagal teminius skyrius. XIII–XIV a. vokiečių pirklys tokį leksikoną sudarinėjo savo asmeniniam naudojimui ir poreikių tenkinimui. Vargu, ar jam rūpimų žodžių sąrašas, neperžengęs juodraščio statuso ribos, buvo kada nors tobu-

linamas. Rašant pragmatinio pobūdžio darbelį dalis naudingų žodžių į galvą atėjo pavėluotai ir tai nulėmė kai kurių teminių blokų „suskaidymą“. Kitaip sakant, parašęs dalį apie vėją ir šildymą (*GrG* 17–19), pirklys išvardijo kai kurias žmogaus kūno dalis (*GrG* 20–22), t. y. tas, kurios gali sušalti ar peršalti (galva, ranka, koja), bet paskui šį tą prisiminęs vėl grįžo prie „Orų“ (*GrG* 46–49) ir pan. „Pavėluotus“ gabalus grąžinti į savo vietą dėl to nėra reikalo, nes nuoseklus vientisumo originale, matyt, niekada ir nebuvo. Iš dalies tai rodo semantiškai margų žodžių skiltis, t. y. *GrG* 40–45, kuri eina po „Bažnyčios“ (*GrG* 28–33) ir veiksmažodžių (*GrG* 34–39). Šių substantyvų sąrašėlis kartu su veiksmažodžiais *GrG* 34–39 sudaro trumpo priedo išpūdį: po visų teminių skyrių rašantysis pabaigai pateikė kai kuriuos naudingus veiksmažodžius, taip pat „pamirštus“, t. y. į teminius skyrius laiku nepatekusius daiktavardžius¹³. Jeigu savo žodynėlį pirklys būtų perrašęs, suskaidyti teminiai blokai suaugtų, o į pabaigą mechaniškai sudėti įvairios semantikos substantyvai (*GrG* 40–45) būtų buvę surūšiuoti ir tinkamai sudėlioti į savo vietas.

Svarbu pastebėti, kad fragmentą *GrG* 23–45, kurią mes laikome įterptu ir kurią siūlome kelti į žodyno pabaigą, sudaro 23 eilutės / 258 raidės. Nuo rankraščio pradžios iki jo yra 22 eilutės / 231 raidės, o tai yra praktiškai vienodas, turint omenyje rankraščio pradžioje dar buvusią antraštę (+1–2 eil.), atstumas. Nuo *GrG* 23–45 iki skyriaus „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“ pradžios (*GrG* 46–69) taip pat yra 24 eilutės / 252 raidės. Vienoda teksto pateikimo frekvencija remia mūsų siūlomos konjektūros pagrįstumą, nes veda prie išvados, jog perrašytojas, mažai įsigilinęs į nurašomo šaltinio turinį (ir teksto rišlumą), sukeitė vietomis nurašomus lapelius bei jų *recto* ir *verso* kopijavimo eigą. Anksčiau aptarti teminių skilčių „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“ bei „Bažnyčia“ pateikimo ypatumai leidžia aiškiau suvokti nurašomo originalo pavidalą bei patį nurašymo procesą.

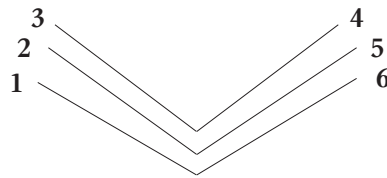
Manytina, kad išskaičiuotas pasikartojantis teksto ilgis – 23–24 eilutės / 250–260 ženklų – užima mažą oktavinio dydžio lapą. Vienoje lapo pusėje tilpdavo apie 12 eilučių / 125–130 raidžių. Trijų perlenktų lapų sąsiuvinis

¹³ Kita vertus, substantyvai eina po veiksmažodžio *Bezalen / plateis* ‘mokėk’ (*GrG* 38), todėl juos galima suvokti ir kaip (per)parduodamų daiktų išvardijimą: kepurė, gaidys, vežimas, ašotis, kiaušė. Tačiau tokiu atveju keblumą kelia žodis *Schne / fchneko* *‘sniegas’ (*GrG* 44). Tiesa, pastarasis žodis gali būti gerokai iškraipytas, nes sunkiai atitinka pr. **snaigis* < **snaigas* (*snaygis* EŽ 55 – PEŽ 4, 137). Inicialinių raidžių tapatumas rodo, kad čia galėjo įsivelti nurašymo klaida.

turėjo turėti 6 lapus (likęs tuščias 6 lapas galėjo būti pašalintas; pasikalbėjimai galėjo būti rašomi iš priešingos pusės, t. y. apvertus sąsiuvinį nuo 6v). Perrašymo metu sąsiuvinis nebuvo surištas, tačiau jo viduryje buvęs perlenktas lapas, t. y. 3–4 lapai, tuomet buvo sveikas (bet perlenktas galbūt į priešingą pusę). Išbarstyta, t. y. atskirais perlenktais lapais gyvuojanti, šaltinį perrašytojas nukopijavo tokia tvarka: 1r – 1v – 3v – 4r – 2r – 2v – 3r – 4v – 5r. Anksčiau aptartas 23 eilučių intarpas, t. y. GrG 23–45, atitinka vidinio perlenkto lapo atlankos 3v–4r turinį. Rekonstruojamo originalo lapus GrG nuoraše apytikriai atitinka:

1r – GrG 1–10,
 1v – GrG 11–22,
 2r – GrG 46–57,
 2v – GrG 58–69,
 3r – GrG 70–87,
 3v – GrG 23–33,
 4r – GrG 34–45,
 4v – GrG 82–91,
 5r – GrG 92–97,
 5v – GrG 98–...

Sąsiuvinio struktūra:

Aptartą nurašymo klaidą ištaisę, gautume maždaug tokią originalo pavidalą (teksto „vibracija“ pavieniuose lapuose sudarytų ±1–2 eilutes):

Žodynėlis	
Anas ir šis pasaulis, miestas vs. kaimas	1r [antraštė – 1–2 eil.] <i>Gott / Dewes</i> ‘dievas’ (GrG 1), <i>Engel / Angol</i> ‘angelas’ (GrG 2), <i>Stadt / Maišta</i> ‘miestas’ (GrG 3), <i>Mensch / Ludis</i> ‘žmogus’ (GrG 4), <i>Dorff / kayme</i> ‘kaimas’ (GrG 5), <i>Pferdt / kampnit</i> ‘arklys’ (GrG 6), <i>Kue / klint</i> ‘karvė’ (GrG 7), <i>Hundt / Songos</i> ‘šuo’ (GrG 8), <i>Herre / Rickies</i> ‘ponas’ (GrG 9), <i>waffer / Wunda</i> ‘vanduov’ (GrG 10),
Maistas	1v <i>Bier / Pewo</i> ‘alus’ (GrG 11), <i>korn / Roggis</i> ‘rugys’ (GrG 12),

<i>Žodynēlis</i>	
Maistas	<i>Weiffe / gaide</i> ‘kvietyš’ (GrG 13), <i>Gerfte / Maife</i> ‘miežiš’ (GrG 14), <i>Fleifch / Meinfe</i> ‘mēsa’ (GrG 15), <i>Brot / geitke</i> ‘duona’ (GrG 16),
Orai	<i>Treuge / Jaufon – Holtz / Malko</i> ‘sausas’-‘malkoš’ (GrG 17–18), <i>Windt / widre</i> ‘vējas’ (GrG 19),
Žmogaus kūnas	<i>Heupt / gaulko</i> ‘galva’ (GrG 20), <i>handt / rancko</i> ‘ranka’ (GrG 21), <i>Bine / Noye</i> ‘koja’ (GrG 22),
Orai	2r <i>Regen / Soye</i> ‘lietus’ (GrG 46), <i>kalt / Salta</i> ‘šalta’ (GrG 47), <i>Gros / Debica</i> ‘didelis’ (GrG 48), <i>klein / Licuti</i> ‘mažas’ (GrG 49),
Šeima	<i>Fraw / Gema</i> ‘moteris’ (GrG 50), <i>Ein edle / Supana</i> ‘ponia’ (GrG 51), <i>Jungfer / Merga</i> ‘merga’ (GrG 52), <i>Kindt / maltnicka</i> ‘vaikas’ (GrG 53), <i>tochter / Docki</i> ‘duktē’ (GrG 54), <i>mutter / muthi</i> ‘motina’ (GrG 55), <i>Vater / thaus</i> ‘tēvas’ (GrG 56),
Laikas	<i>Jar / metthe</i> ‘metai’ (GrG 57), 2v <i>nacht / nackt</i> ‘naktis’ (GrG 58),
Karčema	<i>gutt / labbis – kefe / Sur</i> ‘geras’-‘sūris’ (GrG 59–60), <i>potter / Ancte</i> ‘sviestas’ (GrG 61), <i>meffer / keilo</i> ‘peilis’ (GrG 62),
Ūkis ir žemēs darbai	<i>Monch / mynkus</i> ‘šiene laikomas nokstantis vaisius’ (GrG 63), <i>hew / kraife</i> ‘šienas’ (GrG 64), <i>ftro / Salme</i> ‘šiaudai’ (GrG 65), <i>hanffae / gnabsem</i> ‘kanapēs sēkla’ (GrG 66), <i>Eyer / paute</i> ‘kiaušinis’ (GrG 67), <i>Felt / Inncka</i> ‘laukas’ (GrG 68), <i>fcheune / ņkuna</i> ‘daržinē’ (GrG 69),
	3r <i>Hecht / lyda</i> ‘linų šukuotis’ (GrG 70), <i>Peil / bila</i> ‘īrankis galvenoms nukirsti’ (GrG 71), <i>flachs / lino</i> ‘linai’ (GrG 72), <i>leimat / ...</i> ‘linų drobē’ (GrG 73),

Žodynėlis	
Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas	... / <i>moſla</i> ‘sakai, klijai’ (GrG 73), <i>hanf</i> / <i>Caneips</i> ‘kanapė’ (GrG 74), <i>Nolde</i> / <i>augle</i> ‘adata’ (GrG 75), <i>zwirn</i> / <i>fchuto</i> ‘siūlas’ (GrG 76),
Karčema	<i>krug</i> / <i>kreitzno</i> ‘smuklė’ (GrG 77), <i>glas</i> / <i>gaffo</i> ‘stiklas’ (GrG 78), <i>knecht</i> / <i>Woikello</i> ‘tarnas’ (GrG 79), <i>Marck</i> / <i>kalte</i> ‘markė’ (GrG 80),
Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas	3v <i>Schue</i> / <i>korpe</i> ‘korpija, lino plaušai’ (GrG 81), <i>Rock</i> / <i>Wiftna</i> ‘švarkas’ (GrG 23), <i>Hembde</i> / <i>Norte</i> ‘marškiniai’ (GrG 24), <i>Licht</i> / <i>lickte</i> ‘žvakė’ (GrG 25), <i>Haus</i> / <i>botte</i> ‘namas’ (GrG 26), <i>Sack</i> / <i>ſaika</i> ‘maišas’ (GrG 27),
Bažnyčia	<i>Beichten</i> / <i>gerbeis</i> ‘išpažink’ (GrG 28), <i>Sunde</i> / <i>greki</i> ‘nuodėmė’ (GrG 29), <i>kirche</i> / <i>kirko</i> ‘bažnyčia’ (GrG 30), <i>Faſten</i> / <i>Paſtenick</i> ‘pasninkas’ (GrG 31), <i>Erbeis</i> / <i>kekits</i> ‘žirnis’ (GrG 32), <i>Weg</i> / <i>peentis</i> ‘kelias’ (GrG 33),
Veiksm. priedas	4r <i>Schlaffen</i> / <i>Moicte</i> ‘miegoti’ (GrG 34), <i>Trincken</i> / <i>Pogeis</i> ‘gerk’ (GrG 35), <i>Effen</i> / <i>wolgeit</i> ‘valgykite’ (GrG 36), <i>Speien</i> / <i>wimbmis</i> ‘vemk’ (GrG 37), <i>Bezalen</i> / <i>plateis</i> – <i>Saltz</i> / <i>Sali</i> ‘mokėk’-‘druska’ (GrG 38–39),
Subst. papildymai	<i>Hutt</i> / <i>kelmo</i> ‘kepurė’ (GrG 40), <i>Hun</i> / <i>gerte</i> ‘gaidys’ (GrG 41), <i>wagen</i> / <i>Abbas</i> ‘vežimas’ (GrG 42), <i>kanne</i> / <i>kragge</i> ‘ąsotis’ (GrG 43), <i>Shne</i> / <i>fchneko</i> *‘sniegas’ (GrG 44), <i>Saw</i> / <i>Skaura</i> ‘kiaulė’ (GrG 45),
Pasikalbėjimai	
<i>keiksm.</i>	4v <i>Arſch kuffen</i> / <i>piſda pomeleis</i> (GrG 82–83),
GrG 34–45 papildymai	<i>gebott</i> / <i>lapinna</i> ‘liepė’ (GrG 84), <i>tagk</i> / <i>Deigen</i> ‘diena’ (GrG 85),
<i>keiksm.</i>	<i>Nim gefatter</i> / <i>Jmants Comatter</i> (GrG 86–87),

Pasikalbėjimai	
<i>keiksm.</i>	<i>Hure / Manga</i> ‘kekšė’ (<i>GrG</i> 88),
prekybos situacija	<i>Habt Jr es nicht <-> Jch wils euch geben Ein roter apffel / Ny thueri thu <-> Dam thoi Warmes Wobelcke</i> ‘tu neturi ? – duosiu tau kirmėlių obuoliukus [galus]’ (<i>GrG</i> 89–91),
prekybos situacija	5r <i>Ein vogell Wo Woltu hin / Pipelko kayat thu</i> ‘paukštės nori tu’ (<i>GrG</i> 92–93),
prekybos situacija	<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> ‘(te)teisia [tave dievas]’ (<i>GrG</i> 94),
prekybos situacija	<i>Gehe furt Ein gut man / Sanday Dirfos gintos</i> ‘Sudie, šaunus žmogau’ (<i>GrG</i> 95–96),
prekybos situacija	[<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> , žr. <i>GrG</i> 94] => <i>Mangos Sones</i> ‘[(Te)teisia [tave dievas],] kekšės sūnau’ (<i>GrG</i> 97),
prekybos situacija	5v [<i>Behut dich Gott / Warbo thi Dewes</i> , žr. <i>GrG</i> 94] => <i>Maiters</i> ‘[(Te)teisia [tave dievas],] šelmi’ (<i>GrG</i> 98),
prekybos situacija	<i>Wiltu nicht [habit] / Ny koyto [wifge]</i> ‘nenori tu avižos’ (<i>GrG</i> 99, <i>GrA</i> 91–92).

Taigi, siūloma konjektūra tvirtai pagrindžiama ir kodikologiniu požiūriu. Atsižvelgę į sąvokų žodyno semantinę rišlumą, įsigilinę į tų laikų pergamentinių rankraščių sudarymo savybes bei sulyginę kiekybinius teksto pateikimo duomenis, prieiname prie sprendimo, kuris retrospektyviai patikimai motyvuoja neįprastą fragmentų *GrG* 23–33, *GrG* 70–76 ir *GrG* 81 išdėstymą. Pasiūlytas sprendimas pasirodė esąs vienintelis, kurį pavyko patvirtinti eksperimentiniu būdu (alternatyvus manipuliavimas su kitokio dydžio lapais ir jų pateikimo seka mums nedavė rezultato, taigi ir neleido atkurti rekonstruojamo originalo popierinio maketo). Siūlomą konjektūrą, kai atkarpa *GrG* 23–45 nukeliama į žodynėlio pabaigą, pagrindžia kelios priežastys:

1. Taip yra atkuriamas semantinis eiliškumas bei rišlumas tarp *GrG* 70–76, *GrG* 81 ir *GrG* 23–33; nurodyta seka pateiktos lekšemos sudaro semantiškai homogeninį skyrių „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“.
2. Po fragmento *GrG* 23–45 perkėlimo yra niveliuojamas semantinis lūžis tarp *GrG* 17–22 ir *GrG* 46–49.
3. *GrG* 23–45 perkėlimą į žodyno pabaigos poziciją skatina keli svarbūs formalieji aspektai:
 - 3.1. Veiksmažodžiai dėl visai suprantamų priežasčių dominuoja pasikalbėjimų dalyje, prie kurios logiška kelti ir į žodyno vidurį atsi-

tiktinai pakliuvusius *GrG* 28, 34–38. Kitaip sakant, pasikalbėjimų artumas turėjo veikti žodynėlio sudarymą: paskutiniame žodynėlio skyriuje („Bažnyčia“) prieš pasikalbėjimus atsiranda liepiamoji nuosaka, kuri semantiškai koreliuoja, vėl pagal toliau einančių pasikalbėjimų pavyzdį, su daiktavardžiu (*GrG* 28–29). Tas pats vyksta ir veiksmažodžių skilties pabaigoje (*GrG* 38–39).

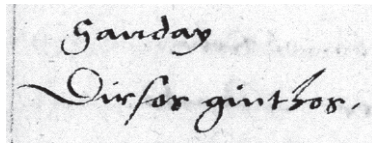
3.2. Atskirą veiksmažodžių skyrių (*GrG* 34–38), kuris sudaro svarbią intarpo *GrG* 23–45 dalį, tinka dėti į žodynėlio pabaigą, t. y. po visų dalykinių teminių skilčių ir prieš pasikalbėjimus.

3.3. Po veiksmažodžių skilties pateikta substantyvų grupė *GrG* 40–45 (taip pat, matyt, ir *GrG* 84–85) daro priedo įspūdį, kai „užbaigto“ žodynėlio pabaigoje buvo papildomai pridėti „pavėlavę“ daiktavardžiai, t. y. substantyvai, kuriuos į teminius skyrius autorius pamiršo laiku įrašyti.

Dėl konjektūros tekstas tampa skaidrus ir dėsningas. Sąvokų žodynėlį sudaro 10 skirtingos apimties teminių laukų, kurie pateikiami tokia eile: „Anas ir šis pasaulis, miestas vs. kaimas“ – „Maistas“ – „Orai“ – („Žmogaus kūnas“) – „Orai“ – „Šeima“ – „Laikas“ – „Karčema“ – „Ūkis ir žemės darbai“ – „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“ – „Karčema“ – „Lino / kanapės apdirbimo darbai ir siuvimas“ – „Bažnyčia“. Nuo pirmos leksemos *Dewes* žodynėlis per visus gamtiškus ir žmogiškus dalykus veda į Dievo namus, t. y. į „Bažnyčią“ (žiedinė kompozicija). Po teminių blokų buvo pateikti du sąvokų žodyno priedai: grupė veiksmažodžių ir įvairios semantikos substantyvų. Po žodyno su jo papildymais ėjo pasikalbėjimai.

Sprendžiant pagal skyrių apimtį, dėmesingas žvilgsnis buvo nukreiptas į maitinimą, šeimos sandarą bei į „Bažnyčią“, tačiau didžiausią dėmesį pritraukė kaimas, žemės ūkis bei audiniai (25 leksemos). Linas ir kanapė apima 13 žodžių ir tai yra *labai* reikšmingas bruožas. Giminiškos „Rusiškos knygos“ rodo, kad lino pluoštų ir audinių Hanzos pirkliai noriai įsigydavo ir dideliais kiekiais veždavo į tolimus vokiečių miestus. „Prūsiškoje knygelėje“ užfiksuotas leksemas atitinka du T. Fennės nuoraše paliudyti skyriai: *Van linen wande* (*Fenne* 126.10–18) ir *Van flasze vnd hemp* (*Fenne* 117.7–19, 118.1–6). Rusų–vokiečių ir vokiečių–prūsų žodynų skyriai visiškai sutampa, tačiau pastebimas ir vienas esminis skirtumas. Naugardo Rusios faktorijose vokiečių pirkliai, gaudami „gatavą“ prekę, nesigilino į gamybos procesą, tuo tarpu elbingiečiai buvo arti kaimo, žemės darbų ir gamybos realijų. Norėdami

pasipelnyti prūsų rinkoje, atvykėliai buvo pasiruošę kiek įmanoma geriau išmokti vietinę kalbą. Dėl verslo sumetimų „kankindamiesi“ su prūsų kalba, jie domėjosi „lino mūkomis“ ir kitomis panašiomis subtilybėmis.

LITERATŪRA

Baar, Antonius Hendrikus 1885, *Tönnies Fenne's Low German manual of spoken Russian, Pskov 1607 3: Russian-Low German glossary*, Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

Dini, Pietro Umberto 2014, *Foundations of Baltic languages*, Vilnius: Eugrimas.

DWB 12 – Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm 12*, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1885.

Fałowski, Adam 1992, „Einn Russisch Buch“ by Thomas Schroue: *The 16th-century Russian-German dictionary and phrase-book 1: Introduction. Photocopies*, Cracow: Universitas.

Fałowski, Adam 1994, „Ein Rusch Boeck...“: *Ein Russisch-Deutsches anonymes Wörter- und Gesprächsbuch aus dem XVI. Jahrhundert*, Köln, Weimar, Wien: Böhlau.

Fałowski, Adam 1996, „Ein Rusch Boeck...“: *Rosyjsko-niemiecki anonimowy słownik i rozmówki z XVI wieku, Analiza językowa*, Kraków: Universitas.

Fałowski, Adam 1997, „Einn Russisch Buch“ Thomasa Schrouego: *Słownik i rozmówki rosyjsko-niemieckie z XVI wieku 2: Transliteracja tekstu, Indeks wyrazów i form rosyjskich*, Kraków: Grell.

Gernentz, Hans Joachim 1986, *Tönnies Fenne's Low German Manual of Spoken Russian, Pskov 1607 4: Mittelniederdeutsch-neuhochdeutsches Wörterbuch zum Russisch-niederdeutschen Gesprächsbuch*, Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

Gernentz, Hans Joachim, Tamara Korol, Irmtraud Rösler 1988, Das Gesprächsbuch des Tönnies Fenne in seinem sprach- und gesellschaftshistorischen Umfeld, in *Untersuchungen zum Russisch-niederdeutschen Gesprächsbuch des Tönnies Fenne, Pskov 1607: Ein Beitrag zur deutschen Sprachgeschichte*, Berlin: Akademie-Verlag.

Gliwa, Bernd 2009, Nochmals zu apr. mosla 'leimat', *Baltistica* 44(2), 379–380.

Hammerich, Louis Leonor, Roman Jakobson 1970, *Tönnies Fenne's Low German manual of spoken Russian, Pskov 1607 2: Transliteration and translation*, Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

Hendriks, Pepijn, Jos Schaeken 2008, *Tönnies Fenne's Low German manual of spoken Russian, Pskov 1607: An electronic text edition*, Leiden: Opl. Slavistiek.

Hendriks, Pepijn 2011, *Innovation in tradition. Tönnies Fonne's Russian-German phrasebook (Pskov, 1607)*, Leiden: Leiden University.

Jakobson, Roman, Elizabeth Schooneveld 1961, Foreword, *Tönnies Fenne's Low German manual of spoken Russian, Pskov 1607 1: Facsimile copy*, Copenhagen: Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

Kregždys, Rolandas 2018, On the origin of Old Prussian *aglo* 'rain' E 47, *gabawo* 'toad' E 779, *mosla* 'viscus; glue' GrG 73, *Pruthenia: Journal of the history of Prussians and the Baltic nations* 10 (2015), 135–149.

Lemeškin, Ilja 2018a, Senoji baltų leksikografija Hanzos pirklų tarnyboje. Rankraštinių žodynų paskirtis bei sudarymo laikas, *Acta Linguistica Lithuanica* 78, 9–52.

Lemeškin, Ilja 2018b, Sposob vertikal'nogo pročtenija tak nazyvaemogo slovarja Simona Grunau [Способ вертикального прочтения так называемого словаря Симона Грунау], *Indoeuropejskoe jazykoznanie i klassičeskaja filologija* 22, 803–820.

Mažiulis, Vytautas 1966, *Prūsų kalbos paminklai* 1, Vilnius: Mintis.

PEŽ – Vytautas Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4, Vilnius: Mokslas, 1988–1997.

Ilja LEMEŠKIN
Ústav východoevropských studií
Univerzita Karlova
Nám. Jana Palacha 2
CZ-11638 Praha 1
Czech Republic
[ilja.lemeskin@ff.cuni.cz]